

פרשת נשא

הרב עזרא ביק

השלמת המחנה

פרשת נשא משלימה את בניית מחנה ישראל מסביב למשכן. שני אלמנטים אלו, מחנה ישראל והמשכן, שזורים זה בזה, כיוון שמחנה ישראל הוא מעצם הגדרתו "מסביב למשכן", ומשום כך מחנה הלויים, סביב למשכן ולפנים ממחנה ישראל, הוא חלק בלתי נפרד ממבנה המחנה כולו. וכך, לאחר הקמת ארבעת החלקים של המחנה ומיקום הלויים במרכזו בפרשת במדבר, התורה ממשיכה בפרשתנו לפקוד את הלויים, למנות את מספרם המדויק של הלויים בגיל העבודה (60-30) ולהפקיד אותם על משימותיהם השונות. כשכל אחד במקומו המיועד, הן עם ישראל והן שבט לוי, או אז המשכן במובנו הרחב כשכינת ה' בתוך עם ישראל ("השוכן איתם, ושכנתי בתוכם") נשלם. משום כך אנו מוצאים בסוף הפרשה את טקס החניכה של המשכן, הנפתח במילים "וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת מִשֶּׁה לְהִקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדָּשׁ אֹתוֹ...". היום שבו המשכן הושלם בא לאחר הקמת המחנה.

אולם בין השלמת מינוי הלויים לבין חנוכת המשכן מופיעות ארבע פרשיות הלכתיות. בשיעור זה ברצוני לנסות להבין מהו מקומן בסדר הפרשה.

ארבעת הפרשיות הן:

1. שילוח הטמאים מן המחנה (ה', א'-ד')
2. אשם מעילות (ה', ה'-י')
3. סוטה (ה', י"א-ל"א)
4. נזיר (ו', א'-כ"א)

1. שילוח הטמאים: קל להבין את מקומה של פרשיה זו. על אף שאנו נוטים לראות בה פרשיה הלכתית, כיוון שהציווי על הרחקת הטמאים ממקומות קדושים הוא הלכה לדורות, ותקף גם במקדש בירושלים, בהקשר של פרשת נשא הרחקת הטמאים היא חלק מהסיפור. משה הקים את המחנה, וכצעד אחרון הוא מצווה להרחיק ממנו את הטמאים. טיהור המחנה הוא חלק מיצירתו, מה שמוכן בהחלט לאור העובדה שמחנה ישראל הוא קליפתו החיצונית של המשכן; במילים אחרות, כלי קיבול לשכינה. כך שפרשיה זו היא למעשה השלב האחרון של בניית המחנה, ומקומה יכירנה כאן.

2. אשם מעילות: פרשיה זו נראית לגמרי לא במקום, וגם קשה להבנה בפני עצמה. חז"ל ורש"י מסבירים כי היא מתייחסת לאשם שתואר בויקרא פרק ה', והיא מוזכרת כאן

רק כדי להציג שני פרטי הלכה חדשים; האחד הוא כי החיוב להביא את האשם תלוי בהודאה ולא בעדות, והשני כי במקרה שהאדם שאמור לקבל את הקנס המתלווה לאשם (החומש) מת ואין לו יורשים (במילים אחרות, הוא גר), הכסף ניתן לכוהנים. הסיבה לבחירת מקום זה דווקא בכדי להשלים בו את הפרטים החסרים שלא נאמרו בויקרא היא תעלומה אמיתית, ונשאיר אותה ככזו לעת עתה.

3. סוטה ונזיר: הפרשיה הראשונה עוסקת בהליך לבדיקת אישה נשואה שבעלה מפפק בנאמנותה, והשנייה עוסקת בחוקים המגדירים את מנהג הסגפנות והפרישות – הנזירות, שהנוהג בו נמנע מיין, לא נטמא למת ולא מספר את שערו. אלו נושאים הלכתיים מאד חשובים ומעניינים בפני עצמם – לכל אחד מהם מוקדשת מסכת שלמה בתלמוד – אך הקשר שלהם לסיפור הקמת המחנה והמשכן אינו ברור.

חז"ל תמחו על מיקומן של שתי פרשיות אלו, לא ביחס להקשר הכללי אלא אחת ביחס לשנייה.

"למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, שהוא מביא לידי ניאוף:" (רש"י ו', ב', מצטט את הגמרא בסוטה ב')

בעוד שזהו מדרש העוסק בקשר בין תאוות הגוף לבין חטא, ומשום כך אינו קשור ישירות לפשט הפרשה, אני חושב כי הוא מספק רמז לקשר של פרשיות אלו לנושא הכללי של הפרשה. מה שחז"ל מזהים כמשותף לשתי הפרשיות הללו הוא ההדוניזם. אכן, אף אחת משתי הפרשיות אינה עוסקת בחטא עצמו. פרשת נזיר אינה אומרת כי שתית יין היא חטא (וכמובן שהתורה אינה חושבת כך). באופן דומה, פרשת סוטה אינה עוסקת באיסור ניאוף (על אף שכמובן יש איסור כזה), אלא בהשלכות החברתיות של בגידה וחוסר אמון בתוך המשפחה. למעשה, הסוטה אינה נואפת, אלא רק חשודה ככזו, ויתכן שכלל לא חטאה, לפחות לא במובן הטכני. כך, בעוד שכל אחת משתי פרשיות אלו חשובה בפני עצמה, המיקום שלהן כאן צריך להיות מובן בהקשרן החברתי. התורה מגידה בין הקמת המחנה, שאינו רק סידור של מקומות מחיה אלא הוא ביטוי של החברה היהודית, המתרכזת סביב שכינת ה' ובה בעת תומכת בה, עם תופעה חברתית הרואה ברדיפת ההנאות את מטרת הקיום האנושי.

אני טוען כי פרשיות אלו צריכות להיות מובנות, בהקשר זה, כהמשך של שילוח הטמאים מן המחנה. במקרה של שילוח הטמאים, לאחר הקמת המחנה הפיסי, מצווה ה' את משה להקים את הקומה הרוחנית ולדאוג לרמה הרוחנית

נורמלית, ולא תוקפת מן החוץ. אך נראה כי התורה מאמינה שהרדיפה אחרי הנאות נושאת בחובה את הגורם להתפוררות קדושת המחנה כבסיס לכסא ה' בעולם.

כך, שתי פרשיות אלו אינן עוסקות בסילוק החטא, או החוטאים, מן המחנה, כשם שמסלקים ממנו את הטמאים. פרשיות אלו עוסקות בשליטה על ההדוניזם, עקרון ההנאה, והוצאתו מחיי המחנה, במקרה אחד לאחר שהוא כבר התחיל לקרוע את המארג החברתי, ובמקרה השני על ידי הצגת תגובת נגד (קיצונית אמנם) המגנה על היחיד הנחשף לכוח ההדוניזם.

לאחר מכן מופיעה פסקה קצרה המתארת את ברכת כוהנים (ו', כ"ב-כ"ז). גם זו הלכה לדורות, אך כמקודם, בהקשר זה יש להבין אותה כתגובתו של הקב"ה להקמת המחנה הקדוש, לאחר שיושמו ההגנות על קדושתו כפי שתיארנו. "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם: " (ו', כ"ז).

ומה לגבי הפרשייה עליה דילגתי, האשם? היא נשאת בגדר תעלומה, אך אולי, לאור מה שזיהינו כנושא הפנימי של פרשיות הסוטה והנזיר, אוכל להציע הסבר. האדם המביא את האשם ביצע את העבירה המתוארת בויקרא ה', כ"ו.

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

נֶפֶשׁ כִּי תִחַטָּא וּמַעֲלָה מַעַל בִּיקוֹק וְכַחַשׁ בְּעִמִּיתוֹ
בְּפִקְדוֹן אוּ בְתִשׁוּמַת יָד אוּ בְגִזְל אוּ עֲשָׂק אֶת
עִמִּיתוֹ:

אוּ מִצָּא אֲבָדָה וְכַחַשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר עַל אַחַת
מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם לְחַטָּא בְהִנְהָ:

וְהִיא כִּי יִחַטָּא וְאָשֵׁם וְהָשִׁיב אֶת הַגִּזְלָה אֲשֶׁר גָּזַל
אוּ אֶת הָעֲשָׂק אֲשֶׁר עֲשָׂק אוּ אֶת הַפִּקְדוֹן אֲשֶׁר
הִפְקֵד אֹתוֹ אוּ אֶת הָאֲבָדָה אֲשֶׁר מִצָּא:

אוּ מִכָּל אֲשֶׁר יִשְׁבַּע עָלָיו לְשֶׁקֶר וְשָׁלַם אֹתוֹ בְּרִאשׁוֹ
וְחִמַּשְׁתִּיו יִסֹּף עָלָיו לְאֲשֶׁר הוּא לוֹ וְתִנְנֵנוּ בְיוֹם
אֲשַׁמְתוֹ:

וְאֵת אֲשֶׁמוּ יָבִיא לָהּ... " (ויקרא ה', כ"ו).

שימו לב שעל אף שפרשה זו מתארת פגיעה ממונית של אדם אחד בשני, היא משתמשת במילה "מעל". למעשה זוהי המילה המקשרת את הפרשייה של אשם מעילה בפרשת נשא לפרשייה בספר ויקרא, כיוון שבפרשת נשא אופי העבירה אינו מוסבר כלל, למעט תיאורו כ"למעול מעל בה". המילה מעילה מתארת בדרך כלל פגיעה ממונית כלפי ה', כלומר אדם שלוקח לעצמו מן הקודשים (זוהי גם המשמעות ההלכתית של המילה). כינוי גניבה בשם מעילה

של שוכני המחנה. הטומאה מנוגדת לשכינת ה', שהיא מטרת המחנה. הניגוד בין טומאה לשכינה, הגם אם אינו ברור לנו כשלעצמו, מודגש שוב ושוב בספר ויקרא, החוזר ומזהיר אותנו מלטמא את המחנה שה' שוכן בתוכו. אהרון הכהן מצווה לכפר על הקודש מטומאות בני ישראל: "וְכַפֵּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֵהָל מוֹעֵד הַשֶּׁכֶן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאָתָם: " (ויקרא ט"ז, ט"ז). אין זה אפשרי מעשית להבטיח שלא תהיה כל טומאה בתוך המחנה, אך המשכן ממשיך לשכון בתוך המחנה – וזוהי הסיבה לצורך בביצוע תהליך יוצא דופן של טהרה פעם בשנה ביום הכיפורים.

פרשיות הסוטה והנזיר ממשיכות קו מחשבה זה אל התחום החברתי. המחנה הוא ישות רוחנית, שעליה להישאר לא רק טהורה, אלא מכוונת כלפי מטרתה, שהיא להוות את הבסיס לשכינת ה' בתוך עם ישראל. המרקם החברתי נפגע לא רק על ידי טומאה, אלא גם על ידי סוגים מסוימים של פעולות. סוג אחד של פעולות כאלו מודגם על ידי הסוטה, לא כל כך בגלל החטא המסוים הקשור במעשייה, אלא בגלל ההשפעה שיש להתנהגותה על אבן הבניין של החברה היהודית. בל נשכח שלמן ההתחלה של ספר במדבר, המחנה מתבסס על מפקד עם ישראל "לְמַשְׁפַּחְתֶּם לְבֵית אֲבֹתֵם". המבנה המשפחתי הוא חלק אינטגרלי של הקמת המחנה. ניאוף קורע את האריג ממנו עשויה החברה היהודית. יתרה מכך, אפילו חשד לניאוף, המעורר קנאה ואי אמון, גורם לקרע, ויש לטפל בו בכדי לשמר את המחנה.

פרשיית הנזיר עצמה אינה עוסקת במחנה. המפתח לקשר בין הנזיר למחנה הוא במדרש חז"ל המצוטט על ידי רש"י. פרשיית הנזיר אינה עוסקת בסכנה המרחפת על החברה אלא בתיקון לסכנה זו. הפרשייה אינה עוסקת בטומאה, אלא בהרחקת הטמאים. לא בניאוף, אלא בתהליך של בחינה והיטהרות. הנזירות, בהקשר של פרשתנו, אינה עוסקת בין אלא היא אמצעי לשמירה על המחנה. במקרים מסוימים, פרישות וסגפנות הן פן הכרחי של המחנה. הסיבה לכך היא שהדוניזם, הרקע המשותף שחז"ל מזהים במעשייה של הסוטה ובתגובתו של הנזיר, הוא האויב האמיתי של שלמות המחנה. זה אינו רק "דרוש". המחנה מתקיים אך ורק כיוון שהוא מרוכז סביב ה', סביב המשכן, ולפיכך סביב עבודת ה'. אין צורך להדגיש כי עבודת אלילים אסור לה להימצא במחנה, אפילו שברור שהיא האויב המושבע ביותר של שכינת ה'. העם כבר קיבל על עצמו את מלכות ה', ולכן הקמת המחנה אינה דורשת עקירה של עבודת האלילים מקרב העם. חטא כשלעצמו אינו הבעיה כאן, כיוון שהעם התחייב לעבוד את ה' ולשמוע למצוותיו. אולם הדוניזם הוא תכונה אנושית הקיימת בליבות כולם. היא אינה יכולה להיעקר באופן פשוט על ידי החלטה, ועל ידי קבלת מלכות ה'. כמו הטומאה, שאינה חטא אלא מצב הנגרם מאירועים טבעיים במתרחשים במהלך החיים (והמוות), הרדיפה אחרי הנאות נובעת בתוך חברה

הוא יוצא דופן. אולי – כפי שניתן לקרוא בהקשר של הפרשה – התורה מגיבה לפגיעה חברתית כהתקפה על שלמות המחנה כבסיס לשכינת ה' בישראל. הדגש אינו על החטא המסוים של פגיעה באדם אחר, אלא על ההשלכה שיש לחטא זה על החברה ככלל, שהיא כמו קודם, פגיעה במחנה כמקום שכינת ה'. פרשנות זו מחוזקת על ידי התבוננות בשני פרטי ההלכה החדשים המפורטים בפרשייה זו. הראשון דורש הודאה כסיבה לחיוב באשם. בעוד שכל אחד שנתפס גונב צריך לפצות את הקרבן, הרי שאי-הסדר החברתי, במיוחד מהזווית הרוחנית, מצריך תיקון של ליבו וגישתו של האדם, יותר מאשר תיקון חשבון הבנק של חברו. הסכנה למחנה אינה באבדן הממון של פרט זה או אחר, אלא בגישה החברתית של ניצול. שנית, אם אין את מי לפצות כיוון שהקרבן נפטר ללא יורשים, עדיין חובה על האדם לשלם – והכסף הולך לכוהנים. במילים אחרות, האדם משלם לחברה, ובאופן ספציפי למי שאמונים על שמירת קדושתה של החברה. זה מבהיר כי עיסוקה של הפרשיה אינו בצדק, שאינו נושאה של פרשת נשא, אלא בשלמות חברתית בהקשר של מחנה ישראל והמשכן.

הפרשה מתארת שלוש סכנות המאיימות על המחנה: טומאה, ניצול והדוניזם. המחנה השלם הוא מחנה שבו קיימים מנגנונים להגנה מפני כל אחת מן הסכנות הללו.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולשרון רימון, תשס"ח
נערך על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי

בית המדרש הוירטואלי שלייד ישיבת הר עציון
<http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית:
<http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית:
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il
